

Masca

Victor Scoradeț
IUREȘUL IREZISTIBIL
AL LUI RICHARD GLOSTER (I)

Asemenea tuturor nobililor ce s-au făcut vinovați de răzvrătire sau de trădare față de Richard, lord Buckingham este prins și adus înaintea odiosului rege. Știe, bincințeles, ce-l așteaptă. Și mai știe că nu există nimic care să-l poată înduioșa pe acela: nici vechea lor prietenie, nici faptul că Richard își călcăse, cel dintîi, legămîntul. Cu toate acestea, perspectiva apropiatului, inevitabilului său sfîrșit nu pare să-l îngrozească defel. E drept, și predecesorii săi muriseră demn - dar cu o ură nemărginită pe chip și cu blesteme cumplite pe buze. Nimic din toate astea pe fața lui Buckingham - mai degrabă luminată de bucuria revederii unui vechi prieten. Pentru el, întunecatul rege nu are nimic odios. Astfel că ducele scoate un... măr, reluînd un joc numai al lor. Nu pentru a-și înduioșa cumva călăul, ci de dragul jocului: și știind, probabil, că are să piardă și de această dată. Dar, timp de câteva momente de intensă magie teatrală, acești doi bărbați care au ucis sau trimis la moarte destui oameni nevinovați, sunt din nou doi copii jucînd, în forma lui comprimată, același joc mortal pe care l-au început alături. Și sigur că, și de data aceasta, sabia despică mărul în două „jumătăți“ inegale. Și sigur că, și de data aceasta, lui Buckingham îi „revine“ jumătatea mai mică. Dar, altfel decît răzvrătiții și trădătorii ce l-au precedat, preocupați, cum spuneam, să moară cît mai demn, acesta moare rîzînd fericit.

Totuși: este - a fost - oare Buckingham un răzvrătit, un trădător al lui Richard Gloster? Numai în aparență. S-ar putea crede că el l-a urmat pe Richard numai din interes și că l-a trădat în momentul în care acela nu și-a respectat promisiunea de a-l răsplăti în momentul în care ducele i-ar cere-o. Dar relația Richard-Buckingham este una dintre cheile acestui *Richard III* recent montat de Mihai Măniușu la Odeon. Complex și subtil nuanțată, ea reprezintă, cred, o noutate în modul de lectură a celebrei tragedii a lui Shakespeare. Sunt, în acest spectacol, destul de numeroase scenele în care diabolicul Gloster și luminosul (cel puțin ca expresie... plastică) duce apar ca doi copii prinși în mrejele unui joc cumplit: unul întunecat, puternic, demonic, stihinic, celălalt - fascinat de cel dintîi, urmîndu-l nu atît din interes cît, mai ales, fiindcă nu poate altfel. Să ne amintim doar că, la început, Buckingham ucide senin atunci cînd Richard i-o cere - și fără promisiunea vreunei recompense.

Evident, afirmația de mai sus poate să șocheze: ce poate fi... copilăros la un cuplu de asasini - dar mai ales la unul din campionii tuturor asasinilor shakespeareieni? Îl știam - și acceptam - pe Richard nebun, complexat, eram „de acord“ să ucidă din calcul politic și din instinct dictatorial; dar cum să acceptăm o... candoare a cruzimii, o candoare a crimei? Fără a apela la argumente de ordin psihologic (absența, la copil, a criteriilor morale) ori la exemple de cruzime infantilă - oricum, acestea l-ar situa pe adultul Richard în sfera „banalizată“ a patologicului - vom constata doar că acest Richard pare aproape tot timpul că (se) joacă. El nu este atras în primul rînd de putere, așa cum se întîmplase cu varianta lui britanică interpretată, acum doi ani, de Ian McKellen pe scena mare a TNB; ceea ce îl atrage pe el este mecanismul jocului pe care îl joacă - iar nu miza acestuia: cînd, în sfîrșit, a obținut coroana, citează oarecum jocul grotesc al dictatorului lui Chaplin cu globul terestru... Or, acest Gloster al lui Măniușu este fascinat de modul de funcționare a ceea ce Ian Kott numește „Marele Mecanism“: „Dar ce reprezintă oare acest Mare Mecanism care începe la picioarele tronului și cărui i se supune întreg regatul, ale cărui angrenaje sunt marii seniori feudali și asasinii plătiți; acest mecanism care-i obligă la viol, silnicie, la cruzime și la trădare, care cere mereu victime? Acest mecanism potrivit cărui drumul spre putere este totodată și drumul spre moarte? Pentru Shakespeare, Marele Mecanism este ordinea istoriei în care regele este unsul lui Dumnezeu“. Și, dacă vom completa această definiție cu „convingerea“ lui Shakespeare „că istoria nu are sens și stă pe loc sau își repetă neîncetat ciclul nemilos; că ea este o forță elementară, ca grindina, furtuna sau uraganul, ca nașterea și moartea“ (Ian Kott), ne vom apropia de înțelegerea acestui Richard ce ne apare cu atît mai înspăimîntător și mai tragic, cu cît ne lăsăm cucerii de „candoarea“ lui elementară.

Așa cum s-a lăsat cucerit și ducele de Buckingham. Care este, în acest spectacol, un fel de reverberare a lui Richard însuși. Și în care crede - așa cum acela crede în funcționarea implacabilului mecanism pe care îl slujește. Dar ceea ce îl

La Odeon, o premieră - eveniment: *Richard III*, în regia lui Mihai Măniușu. Scenă cu Mircea Crețu, Marcel Iureș, Virgil Amzulescu (de la stînga la dreapta).

face pe credinciosul duce să-și părăsească „jumătatea mai mare“ (a se vedea jocul cu mărul) este, probabil, în primul rînd faptul că regele își încalcă promisiunea făcută. Nimic nu l-ar împiedica să sperie că, repetîndu-și cererea într-un alt moment, poate mai potrivit, aceasta îi va fi îndeplinită. Dar și încăpăținarea lui Buckingham de a-și primi în acel moment comitatul promis are în ea ceva infantil. Iar îmbufnarea lui seamănă, și ea, cu aceea a copilului supărat pe cel ce a stricat jocul, încalcîndu-i regulile. Supărare riscantă, mortală, dar pe care ducele și-o asumă.

Cît despre Richard - din momentul în care l-a executat pe duce el rămîne singur. Căci ducele era singura ființă *cuvîntătoare* de care crudul rege părea legat, la care părea să țină. În noaptea grea, dinaintea bătăliei decisive, duhurile celor uciși îl găsesc singur. Vizita lor ar putea părea un simplu coșmar - dacă, la trezire, Richard nu ar găsi, în coroana sa, un număr de mere egal cu acela al vizitatorilor nocturni. Și dacă, spre deosebire de scenele anterioare, el ne apare acum ceva mai tulburat, mai puțin sigur - ei bine, suntem tentați să explicăm această stare nouă a lui nu atît prin blestemul duhurilor, cît prin...absența lui Buckingham. Absență pe care Richard, desigur nu o poate realiza - și care îl umanizează, cumva, discret, credibil. Și, într-un astfel de joc: fatal.

El îi mai are alături pe temuții săi războinici: exponenți ai acelei elite militare fără de care - afirmă regizorul în interviul din excelenta „Canava“ - program editată de Odeon - nu poate exista nici o societate, cît ar fi ea de democratică. Prezența lor cvasipermanentă, de o dinamică extrem de spectaculoasă, este un alt element important al acestei montări. Și, totodată,

În prim, Camelia Maxim. În spate, Gelu Nițu și Marcel Iureș.

încă una dintre capcanele atît de benefice în plan teatral pe care ni le întinde regizorul: el ne cucerește cu spectacolul acestei desfășurări de forțe, spectacol în care luxuriața extrem-orientală a costumelor, cu aerul lor totodată amenințător, războinic, se îmbină perfect cu mișcarea scenică avînd ca sursă de inspirație ritualurile războinice nipone. Prezența acestora constituie aproape singurul element de decor pe o scenă goală, dar pe care scenograful Constantin Ciubotariu a știut să o facă să pară cînd vastă, cînd încărcată, apăsătoare printr-un mod impresionant de dispunere a luminilor. Ei reprezintă, de altfel, și partenerul colectiv al tandrelor jocuri războinice ale lui Richard. Iar acum, cînd se apropie bătălia decisivă, într-un moment de mare tensiune, demonstrația lor de forță, de virtuozitate are un efect formidabil, ei par de-a dreptul invincibili. Cu toate acestea, stop-cadrele succesive din finalul luptei îi surprind în „poze“ de un intens dramatism - din ce în ce mai puțini. În ceea ce-l privește pe Richard - el pare mai degrabă să „joace“ scena în care propune celebrul schimb: „un regat pentru un cal“. O joacă fără patosul la care poate ne-am fi așteptat, nu vrea să cutremure. „Trebuie“ să o joace - era o scenă prea celebră ca să se renunțe la ea - dar, în momentul respectiv, Richard-ul lui Măniușu a văzut mai departe decît noi, el are în continuare acel avans de care vorbea regizorul în cartea sa din 1989, din care citează aceeași „Canava“.

Și totuși, spectacolul de pe scena sa interioară, de care vorbea Măniușu, nu s-a sfîrșit încă: mai există ceva ce îl fascinează după ce a jucat tot ce era de jucat în jocul „Marelui Mecanism“. Lumina care îl atrage acum irezistibil, spre care îl conduce acel nebun cu chip de lup și purtări de ciine e moartea. La intrarea lui în scenă, Richard se aplecă/ se cocoșă pentru a trece pe sub șuvoaiele de lumină ce traversau scena, bariindu-i oarecum calea. Acum, ea reprezintă obiectul ultimei, supremei curiozități a acestui jucător bizar.

Această ultimă parte a spectacolului lui Mihai Măniușu cu *Richard III* se situează la cota maximă a teatrului, la care puține spectacole acced. Începînd cu momentul capturării lui Buckingham, tot ce se întîmplă pe scena Odeonului ne ține cu respirația tăiată. Frumusețea stranie și tragică a imaginilor, jocul actorilor, concentrarea mijloacelor folosite pînă atunci pe spații mai ample (lumini, sunet, mișcare) într-un singur mănunchi atinge intensități de laser. Sunt momente în care toate elementele spectacolului funcționează perfect. Sigur, această montare impresionează încă de la primele scene. Pe lîngă cele două elemente-cheie menționate pînă acum - relația Richard-Buckingham și spectacolul-în-spectacol al aparatului militar - Mihai Măniușu a mai avut și ideea extrem de fericită de a inventa un personaj nou: Nebunul. Acesta pare a fi urcat direct din subconștientul lui Richard. El este cel de-al treilea obiect al afecțiunii lui Richard. Și în cazul acestuia, ea se manifestă sub forma unor tandre jocuri războinice care punctează spectacolul cu noi momente de tensiune. Ființă ceoasă și androgină (animus și anima la un loc?) cu chip de lup și fidelitate canină, Nebunul este ipostaza întunecată, stihinică a lui Richard, după cum „copilărosul“ Buckingham poate fi interpretat, pînă la un punct, ipostaza lui luminoasă... Sigur, nu este vorba de o reverberare psihanalitică a personalității lui Richard: relațiile dintre cele trei personaje - mult mai ambigue, mai complexe decît o simplă variațiune psihologică - se constituie într-un nucleu de teatralitate în sine și care reprezintă, de fapt, marea noutate a acestui Richard.